

PANELÁK: OBJEKT ESTETICKÝCH KONTROVERZÍ A TAKZVANÝCH HUMANIZAČNÍCH SNAH ■ A PANEL HOUSE: AN OBJECT OF AESTHETIC CONTROVERSIES AND SO CALLED HUMANIZING EFFORTS

Martin Veselý

Stěžejí najdeme prototyp sériové obytné výstavby, který by vyvolával tak odlišné názory mezi architekty a teoretiky architektury jako panelák. Škála názorů se rozprostírá od zpochybnování nemožnosti jejich rozsáhlé demolice po hluboké přesvědčení, že nejlepší panelová sídliště by se měla stát předmětem památkové ochrany. Osobní přístup k sídlištím do značné míry předurčuje názor architektů a teoretiků architektury na budoucnost panelových sídlišť a na způsoby jak je revitalizovat. Půvab paneláků spočívá podle architekta Ladislava Lábusa v jejich pravdivosti. V tom, že se nepokoušejí skrývat, čím opravdu jsou – produkty hromadné bytové výstavby inspirovanými modernismem. Historik architektury Rostislav Švácha přirovnává estetiku panelových sídlišť k estetice Mondrianových obrazů. Tyto estetické kvality by měly být respektovány během tzv. humanizací. Jinak bude v malém měřítku jednotlivých domů zničena jejich funkcionalistická estetika, ale pořád to budou paneláky. V měřítku celých sídlišť vede změt barev a tvarů k nahrazení monotónní šedi vizuálním chaosem. To není cesta k vytužené individualizaci, ale k jinému typu uniformity.

■ *Hardly any prototype of serial housing construction invokes so different opinions across the architects and theorists of architecture as a panel house. The scale of those opinions varies from regretting the impossibility of their extensive demolition to the conviction that the best housing estates should be covered under the system of monument preservation. Personal attitude to the housing estates determines significantly the opinions of the architects and theorists of architecture to the future of the prefabricated panel housing estates and to the ways how to revitalize them. The glamour of panel houses lays according to the architect Ladislav Lábus in their truthfulness. In the fact that they do not attempt to hide, what they actually are – the products of serial housing construction inspired by modernism. The historian of architecture Rostislav Švácha compares the aesthetics of housing estates to the aesthetics of Mondrian's paintings. These aesthetic qualities should be respected during the so called humanizations, otherwise their functionalistic aesthetics will be in the small scale of individual houses damaged, but they will still remain the panel houses. In the scale of the housing estates leads the farrago of colours and shapes to the replacement of the monotonous grey with a visual chaos. This is not a way to the wished individualization but rather to another type of uniformity.*

Panelová sídliště představují v České republice nedílnou součást prakticky každého města. Svou neodmyslitelnou přítomností ovlivňují obraz urbánní a suburbaní krajiny. Těžko bychom také hledali typ výstavby, který mezi odbornou i laickou veřejností vzbuzuje tak rozdílné reakce jako paneláky a sídliště. Možná právě proto zůstalo téma panelové výstavby ještě řadu let po sametové revoluci na okraji zájmu sociálních věd. V posledních zhruba deseti letech naopak zažívá sídlištní problematika v českých sociálních vědách období renesance. Přesto byl dosud jen velmi málo prozkoumán fenomén tzv. humanizace panelových sídlišť; navzdory své rozšířenosti a zásadnímu vlivu na podobu a vnímání sídliště.

Nejkomplexnější práci věnující se tomuto tématu je studie **Maroše Krivého** *Greyness and colour desires: the chromatic politics of the panelák in late-socialist and post-socialist Czechoslovakia* [3], v níž autor důkladně kriticky zkoumá jeden z nejdůležitějších aspektů humanizací sídlišť – jejich barevnost.

Předmětem první části tohoto eseje je zhodnocení názorů odborné veřejnosti na „panelákovou architekturu“, jak se vyvíjely od poloviny 90. let až do současnosti se zaměřením na ty tematické oblasti, které jsou alespoň nepřímě spjaty s jejím subjektivním estetickým vnímáním. V druhé části je pozornost obrácena k tzv. humanizacím paneláků, fenoménu prvořadého významu, neboť znamená zásadní proměnu tváře sídlišť. S pomocí výše nastíněného teoretického rámce je na konkrétních příkladech ukázáno, jakým způsobem panelová sídliště (ne)humanizovat.

ZBOURAT NEBO CHRÁNIT?

Jedním z paradoxů panelové výstavby je, že v době, kdy vznikala největší sídliště a panelákové byty přibývaly po desetitisících ročně, byly modernistické ideje, které stály u jejich zrodu, stále otevřeněji zpochybnovány a počáteční entuziasmus budovatelů nových obytných souborů již vyprchal. Slovy architekta **Ladislava Lábusa** „je patrné, že v 60. letech byla ještě stavěna s vírou a nadšením, ačkoli lidé měli málo peněz a technologie byly méně dokonalé. Zlom přišel na kon-

ci 60. a začátku 70. let. Životní úroveň byla vyšší, podobně jako standard stavebnictví, ale už z toho číší nezájem pramenící z nevíry a zklamání. Stal se z toho moloch, který nešlo zastavit“ [7].

Proto se nelze divit, že bezprostředně po sametové revoluci naplno zazněly hlasy volající nejen po neprodleném zastavení výstavby dalších paneláků, ale dokonce po jejich plošné asanaci. Např. architekt **Martin Rajniš** by nejráději paneláky hromadně boural ještě dnes. Připouští ovšem, že za stávající situace se nejedná o řešení reálné z ekonomického ani lidského hlediska. „Panelák je pořad hrůzostrašný a vyhazoval bych ho do povětří, ale mám dnes větší soucit s lidmi, kteří v tom bydlí, a chápu, že ti lidé bydlet musí, že to nejde udělat švihnutím proutku.“ [12]

Pro sociálního ekologa **Bohuslava Blažka** představovala panelová sídliště děsivé výplody totalitarismu. „Přiznám se, že od dětství mě jako noční můra pronásledovala vidina, že bych se někdy ocitl v některé z kolektivistických hrůz: dětský domov, povinná vojenská služba, vězení, bydlení na sídlišti, starobinec (...) stačila mi povinná školní docházka a jedna škola v přírodě. Považoval jsem všechna tato prostředí za varianty jednoho jediného zla – totality.“ [1]

Na opačném konci názorové škály pohledů na panelové domy a bydlení na sídlišti stojí architekti přesvědčení, že je nevyšší čas ta nejzdařilejší panelová sídliště začít památkově chránit. „Už jenom proto, že dnes se nad paneláky ofrňujeme a stavíme domy, které často zdaleka nedosahují jejich uživatelských a možná ani estetických standardů.“ [10] Také podle **Davida Vávry** by se „některé vybrané pasáže už teď měly chránit. Např. v Praze mezi Pankráčí a Pražským povstáním jsou paneláky krásně zasazené do terénu. Je vlastně dobré, když má panelák jednoduše a vnitřní pořádek. Samozřejmě mám na mysli paneláky z 60. a začátku 70. let. Ty z následujícího období byly odrazem rozkladu zhoubné ideologie“ [19].

Ladislav Lábus především varuje před jednostrannými odsudky, jež mohou vést k unáhleným rozhodnutím, a poukazuje na to, že averze vůči pa-